

**МУСКУЛ ИЛИ МИШКА: МЕТАФОРАТА В АНАТОМИЧНИТЕ ТЕРМИНИ
ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО ЛАТИНСКИ И АНГЛИЙСКИ НА ЗДРАВНИ
СПЕЦИАЛИСТИ**

Мая Янева, Мария Сайкова

Медицински колеж

Медицински университет, Пловдив

ул. “Бр. Бъкстон”, 120

гр. Пловдив, 4000

Email: mariya_saykova@abv.bg;

Резюме:

Концептуалната метафора е мощно средство в образователния процес, чието значение далеч надхвърля лингвистичната страна на обучението по латински и съвременен чужд език на специалисти по здравни грижи. Тя отразява познанието за механизмите на концептуализация, съхранение и извличане на информация, като осветлява самите основи на културно обусловени понятия и категории. Статията анализира отражението, което има знанието за сферите на източника и сферите на целта в рамките на концептуалната теория за метафората върху предмета на изучаване на чужд език за специфични цели. За целта, на две групи от студенти от специалности по здравни грижи от първи курс е възложено да направят анкета, свързана с приложението на идеите за концептуалната метафора. Въпреки ограничения обхват на изследването, от анализа на данните може да се заключи, че осведомеността по отношение на теорията за концептуална метафора има положително въздействие както върху изучаването на чужд език – латински или западен, така и върху мотивацията към този процес. Проучването, което има малко аналози в българския лингво-педагогичен дискурс, стимулира извършването от една страна на подобни разработки в други области на методиката на чуждоезиковото обучение, а от друга и разширяването на обхвата и дълбочината на представеното изследване.

Ключови думи: метафора, студенти по здравни грижи, анкета, латински, английски език

I. УВОД

1. Кратка хронология на съвременните теории за метафората

Считана за троп, и като такава, определяна за неуместна в „точния“ език на научните изследвания, метафората дълго не е изучавана в контекста на научния дискурс. С утвърждаването на когнитивната лингвистика и семантика в средата на 70-те и 80-те години, както и най-вече с пионерската работа на Лейкф и Джонсън (1980, 1999) и Лейкф (1987, 1993), *теорията за концептуалната метафора* (ТКМ) изменя коренно представата на научния свят за неизбежната ѝ роля при концептуализиране на абстрактни понятия, на нови понятия, и по този начин за увеличаване на познанието въобще.

Преди когнитивния прелом в разбирането на метафората през 80-те години, преобладаващото мнение за ролята на метафората в терминологична мотивация се разглежда през призмата на три теории– *теорията за субституцията, сравнителната теория* и *теорията на взаимодействието* (Попова, 1990, Дагнев 2017). Според първата теория, метафората се състои в това, че в даден контекст вместо една дума се използва друга дума за изразяване на значението на първата дума на основата на сходство в значението на двете думи. Според сравнителната теория всяка фигура в речта, включваща семантично изменение е някакво преобразуване на “буквалния” смисъл, “основано на сходство или аналогия с онова, което изразът действително обозначава” (Телия 1977, цит. по Попова 1990). Според Блек и неговата теория на взаимодействието, метафората е двупластово езиково явление, а именно в прилагането и към двата субекта едновременно “свойствата на този субект, за който се говори, се

разглеждат чрез свойствата на онзи субект, с чието име той се означава” (цит. по Попова, 1990). Така метафората има организираща роля спрямо признаците на главния субект; свойството, което е приложимо и за спомагателния субект и е изведено на преден план.

Вместо това, когнитивното разбиране твърди, че метафорите (“истинските метафори”) не са парафразируеми и не предават някакво специално значение, а са по-скоро резултат от специален процес за конструиране в семантиката (Лейкф и Джонсън 1980). За разлика от предкогнитивните тези по отношение на метафората като специално изразно средство, когнитивното разбиране изтъква на преден план твърдението за всеобхватността на метафоричността като интегрална част от мисловния процес. Лейкф пише, че в опита си да схванем реалности, ние използваме инструментите на образността (метафора, метонимия, и др. (Лейкф 1987)). В този смисъл метафората присъства във всички видове дискурс, тя е всеобхватна и буквално ръководи мисълта. Според Лейкф и Джонсън механизмът на концептуалната метафора се състои в разбирането на едно нещо посредством друго (Лейкф и Джонсън 1980:5). Така се образува концептуалната схема на “сфери на опита”, или с други думи, хората съотнасят различните сфери чрез картиране, т.е. чрез сегменти на напасване, в резултат на което се получава общо пространство/сечение между две сфери, формиращи концептуалната метафора. Това общо пространство е стабилен когнитивен модел, организиращ цели области на познанието.

2. Метафората в науката

Бойд дели основните видове метафори, използвани в науката на *теоретично-конститутивни, евристични и екзегетични (обяснителни)* (Бойд 1993). Теоретично-конститутивните са вплетени в самата тъкан на семантичната експликация в научната мисъл, например в компютърните науки мисълта е “информационен процес”, мозъкът е “процесор”, а ученето – “адаптивна реакция на авто-контролиращата се машина” (Бойд, 1993: 486). Евристичните метафори нямат тази предконцептуална природа, но са в състояние да представят нови подходи към специфични за всеки специализиран дискурс проблеми и се използват, когато съществуват трудности при неметафоричното изразяването на теоретични категории (Дагнев 2014). Пример за евристична метафора е “информационна магистрала” по отношение на Интернет. Тези два вида научни метафори имат централно място при конституирането на научните модели, и веднъж след като те се утвърдят като термини в съответния на областта научен лексикон, не се считат за метафорични (Кнудсен 2003: 1248). От друга страна, експертите използват дори и нетерминологични метафори в желанието си онагледят проблемите и постиженията в съответните си области. Бойд нарича тези метафори екзегетични или педагогически (Бойд 1993:487). Те, за разлика от теоретично-конститутивните и евристичните, не предават нова информация, но служат за онагледяване, като например “червеиви тунели” (wormholes), “електронен облак” и др. По отношение на метафорите в анатомията, можем да твърдим, че те в основната си част евристични, тъй като се използват в називния процес.

3. Метафора и експериенциализъм

Експериенциализмът разглежда метафората не само на основата на лингвистични и концептуални измерения, но придава особена тежест на културните аспекти. Както отбелязват Лейкф и Джонсън (1980: 57): “би било по-правилно да се каже, че целият опит е културно обусловен, че ние възприемаме нашия ‘свят’ по начин, по който културата присъства във всяко наше действие” (цит. по Дагнев 2015:508). Къовечеш

отбелязва, че някои култури използват различни домейни източници за един домейн цел, при други има сходство между източниците, а някои езици показват определени предпочитания към някои концептуални метафори повече, отколкото към други (Къовечеш 2005). И трите вида домейни на източника са характерни за анатомичната номинация. Има, разбира се, и метафори, уникални за дадени езици. Гибс (1999: 155) най-добре резюмира идеята за културната валенция в категориалния апарат, като отбелязва, че “мисленето (cognition) се случва тогава, когато тялото срещне света”. Както още Стийн (2010) отбелязва, днес изследванията в областта на метафората са излезли далеч извън строгата лингвистично-когнитивна рамка и имат социокултурно значение.

4. Метафората и анатомичните термини

Съвременната българска и английска анатомична терминология се развиват в пряко съответствие с традицията и международно признатата латинска номенклатура. Анатомичната номенклатура се създава във връзка с потребността от назоваване, подреждане и класифициране на наблюдаваните голям брой естествени процеси и явления, свързани с човешкото тяло. Представяне на обективните родово-видови отношения създават класификационната системност в терминологията, а под импликационна системност се разбира партитивната системност, т.е. отношението между целия обект и неговите части, както и отношението на частите към целия обект (Кънчева 2009).

По отношение на книжовната норма, валидна както за българската, така и за английската анатомия, независимо от известните културни различия, в нормата влиза като съществен признак „определена степен на устойчивост, на стабилност, но наред с това и наличието на определено количество на вариантни средства, които допускат избор (Николова 2003). От своя страна кодификацията е система от формулирани правила за употребата на различни езикови средства, изграждащи определени нормативни комплекси (Попова 2012).

С оглед на метафората, Пачева формулира твърдението, че анатомичната терминология е изцяло метафорична (Пачева 2005). Явно е, че терминът “метафора” се използва с различно на ниво на отчетливост (granularity) съдържание. Най-често метафори се наричат продуктите на семасиологично развитие на значението. Така *ринална бразда, гранична бразда, бразда на папилата* се третира традиционно като метафори със сфера на източника - Природа. На практика при опит за напасване по подобие на семантичните признаци се вижда, че именно природните признаци са нерелевантни. Картините на метафоричността в различни специализирани области съдържат едни и същи сфери на източника – не би могло да бъде другояче, защото човешкият опит обхваща краен брой сфери. Дагнев, категорично отхвърля твърдението за изцяло метафоричния характер на анатомичната терминология, разглеждайки метафората в през призмата на теорията на Еванс за лексикалните понятия и когнитивни модели. Според Дагнев, специализираният анатомичен език в българската анатомия е значително по-богат от този в английската по отношение на проявленията на метафората (Дагнев 2017).. По отношение на преподаването, заучаването на латинските термини само по себе си не е решаващо за усвояването, но осъзнаването на обединяващи индексни значения изглежда улесняващо (Дагнев 2010:494). С оглед на анатомичните термини, съществуват множество аргументи те да се анализират диахронно, най-вече поради факта, че първообразът им са латинските названия (Дагнев 2017).

5. Метафората в контекста на чуждоезиково обучение по анатомия

В чуждоезиковото обучение по английски език преподавателите би трябвало най-напред да запознаят изучаващите чуждия език за същността на концептуалната метафора и най-важните предпоставки на когнитивната наука. Те трябва да са в състояние да разпознават концептуалните метафори и да могат да ги ограничат от метафорите като стилистични фигури (Дагнев 2010:493). На второ място, съществуващите когнитивни теории могат да бъдат използвани и при обясненията на начините за словообразуване в чуждия език. На трето място, концептуалната метафора може да обясни и образуването на словосъчетанията.

Значението на латински език при изучаване на анатомичните термини е, че първо, те служат като образец и са еталон с императивен характер за всяка национална анатомична наука (Кънчева 2009). Ролята на латинската терминология като еталон може да се установи главно в това, че се откриват редица съответствия между външната формална структура на латинските и българските, и английските термини както на ниво дума, така и на ниво словосъчетание. Калкирането е особено продуктивно в българския език, а лексико-словообразователното адаптиране и директните заемки в английски език (Дагнев 2017):

II. ЦЕЛИ И МЕТОДИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

ЦЕЛИ: Да се проучи знанието за сферите на източника и сферите на целта в рамките на концептуалната теория за метафората върху предмета на изучаване на чужд език за специфични цели.

МЕТОДИ: През учебната 2016/2017 две групи от студенти от специалности по здравни грижи от първи курс изучаваха анатомичните термини на латински и английски език. Всяка група се състоеше от 15 студента. Нивото на английски език бе В1 – В2 (определено чрез входящ диагностичен тест и събеседване). Студентите не бяха изучавали латински. Темата на занятията бе “Човешкото тяло” – анатомични термини на английски/латински език, с продължителност 10 учебни часа в рамките на курсовете по латински и по английски. Обхванати бяха общо 600 термина съответно на български, английски и латински.

Едната група, експерименталната, бе запозната с особеностите на ТКМ, в частност с основните сфери на източниците в анатомията, а другата група, контролната, не бе запозната. На експерименталната група бе възложено да направи анкета, свързана с приложението на идеите за концептуалната метафора. Целта на анкетата бе да се изследват нагласите на студентите по отношение на въведената теория.

Студентите от гореспоменатите групи направиха тест, за да се оцени влиянието от познаването на ТКМ. Целта на теста бе да се провери въздействието на ТКМ върху осмислянето и извличането на информация от “съхранените на склад” понятия в менталния лексикон. Тестът бе направен и от двете групи.

Въпросите от анкетата са представени в таблица в „Резултати и дискусия“. Типологията на задачите в теста бе:

- Задачи с напасване – две задачи с термин на български и еквивалент на чужд език – английски и латински
- Две асоциативни задачи:
  - Условието включваше групиране на термините по смислова близост (сфери на източника). Бяха представени три сфери на източника и група от по десет термина на български и английски.
  - По десет термина на английски и български - да се открият общи сфери на източника

- Криптозадачи. Двете криптозадачи бяха зададени отделно на български и английски език. Самите задачи включваха части от словосъчетание - терминоелементи и дефиниции. Целта бе да се свържат, за да се получи словосъчетание. Терминоелементите се отнасяха към сферата на източника. Получените термини трябваше да се напаснат с английските/българските им еквиваленти. Еднаквите по значение (на български и английски) се напасваха с латинските термини

Напр: *петльов* +.....плосък предмет със зъбци за ресане (гребен) = *петльов гребен*; *ушна* + ... водно мекотело (мида) = *ушна мида*

Отделно бяха дадени и нерелевантни дефиниции - ушна +... намякната от вода пръст по земната повърхност (“ушна кал” - не е анатомичен термин)

III. РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ

Резултатите от анкетата, както и въпросите в нея са представени в Таблица 1

Въпрос	Да, напълно	Да, в голяма степен	По скоро не	Изобщо не помогна
1. Познаването на ТКМ направи ли по-лесно усвоими анатомичните термини на латински?	6	7	1	1
2. Познаването на сферите на източника помогна ли ви при усвояването на анатомичните термини на латински?	7	6	1	1
3. Познаването на ТКМ увеличи ли знанията ви по анатомия	4	9	1	1
4. Смятате ли, че познаването на произхода на думите прави изучаването на анатомичните термини по-лесно	10	3	2	
5. Познаването на произхода на термините и принадлежността им към определени сфери на източника помогна ли ви при усвояването им на английски	3	5	6	1
6. Съоставката на анатомичните термини на български и английски по отношение на сферите на източника помага ли за по-добрата им систематизация	4	5	5	1

Таблица 1: Анкета и резултати от нея за експерименталната група

Анкетата недвусмислено показва, че:

- Познаването на основите на ТКМ определено е подействало мотивиращо на студентите по отношение на изучаването на термините на чужд език.
- Запознаването на студентите с ТКМ е спомогнало за по-доброто им разбиране на анатомичната терминология.
- Познанието за сферите на източника е улеснило изучаването на термините,

според мнението на студентите от експерименталната група.

- Етимологията на думата и нейната история (диахрония) категорично е помогнало на студентите при изучаването на термините.
- Диахронният аспект в преподаването на термините по анатомия е от съществено значение за усвояването им на чужд език.
- Контрастивният елементи при изучаването на термините е също много важен според преобладаващия брой респонденти.

Резултатите от теста, са представени в Таблица 2.

Тип задача/успеваемост в %	Контролна група	Експериментална група
1. Задачи с напасване	68%	79%
2. Асоциативни задачи	44%	68%
3. Криптозадачи	24%	48%

Таблица 2: Тест, отнасящ се и до двете групи – експериментална и контролна.

Изводите от направения тест и от експерименталната и контролна групи могат да се групират по следния начин:

- Създаването на асоциативни връзки по отношение на анатомичните термини е по-успешно при студентите от експерименталната група.
- Двойно по-големия процент на успеваемост на студентите от експерименталната група по отношение на криптозадачите показва
- по-добре изградени асоциативни връзки между термините и обектите от реалния свят- доказателство за важността на експериенциалния характер на познанието
- по-добре изградени връзки между езиците – български, английски, латински
- по-бързо извличане на информация от паметта на основата на вече изградени асоциативни модели
- Може да се твърди с известна увереност, че познанието на ТКМ помага и при сравнително познатия и от двете групи тип задачи с напасване

IV. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Обхватът на изследването не дава възможност за категорични изводи, но може да се заключи, че:

- Познаването на ТКМ е помогнало за по-лесното и ефективно заучаване на анатомичните термини и на трите езика.
- Познаването на ТКМ е мотивирало студентите при изучаване на материала, като е повишило интереса към учебния процес.
- Улеснило е създаването на асоциативни връзки между обекта и наименованието (анатомичния обект и термина).
- Спомогнало е за по-доброто разбиране на систематичността в анатомичната терминология.
- Увеличило е знанието за анатомия.
- Спомогнало е за увеличаване на знанието на чужд език.
- Създадо е предпоставки за установяване на по-обща асоциативни връзки, надхвърлящи анатомичната терминология – интерфейс с други области на

знанието.

V. ЛИТЕРАТУРА

1. Бойд, Р. 1993. Boyd, R. "Metaphor and theory change: What is 'metaphor' a metaphor for?" In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (pp. 481–533). Cambridge University Press, Cambridge.
2. Гибс, Р. 1999. Gibbs, R. "Intentions in the experience of meaning." New York: Cambridge University Press
3. Дагнев, Ив. 2010. Дагнев, Ив. "Особености при преподаването на английски за специфични цели на студенти по медицински специалности." Юбилейна научна конференция с международно участие "Здравеопазването през 21 век", Плевен, доклади, том 2, 493-496.
4. Дагнев, Ив. 2014. Дагнев, Ив. "Диахронният аспект в контекста на когнитивната природа на метафоричните термини в съпоставителното изследване на българската и английска анатомична система." XI Конференция на нехабилитирани преподаватели и докторанти от ФКНФ, СУ, Изд. "Св. Кл. Охридски", София, 159-168
5. Дагнев, Ив. 2015. Дагнев, Ив. "Анализ на образносхематичния характер на анатомичните термини в български и английски език с оглед на метафоричността." Паисиеви четения, ПУ, Паисий Хилендарски, том 53, кн 1, сб, А, 506-518.
6. Дагнев, Ив. 2017. Дагнев, Ив. „Метафорични термини в анатомията: английско-българско съпоставително изследване.“ Автореферат за присъждане на образователната и научна степен "доктор", СУ, София
7. Кнудсен, С. 2003. Knudsen, S. "Scientific metaphors going public." *Journal of Pragmatics*, 35, 1247–1263
8. Кънчева, П. 2009. Кънчева, П. "Българската анатомична терминология днес." Медицинско издателство АРСО, София.
9. Къовечеш, З. 2005. Kövecses, Z. "Metaphor in culture: Universality and variation." New York: Cambridge University Press.
10. Лейкъф, Дж. и Джонсън, М. 1980. Lakoff, G., & Johnson, M. "Metaphors we live by." Chicago: University of Chicago.
11. Лейкъф, Дж. 1987. Lakoff, G. "Fire, women and dangerous things." Chicago: University of Chicago.
12. Лейкъф, Дж. 1993. Lakoff, G. "The contemporary theory of metaphor." In A. Ortony, *Metaphor and thought*, 202-251. Cambridge: Cambridge University Press.
13. Николова, Н. 2003. Николова, Н. "Българската анатомична терминология през Възраждането (1824-1878)." Издателство "Антос", Шумен.
14. Пачева-Карабова, Св. 2005. Пачева-Карабова, Св. "Метафоричният език на съвременната българска академична медицина." Докторска дисертация, Пловдив: Медицински университет – Пловдив
15. Попова, М. 1990. Попова, М. "Типология на терминологичната номинация." Издателство на БАН, София.
16. Попова, М. 2012. Попова, М. "Теория на терминологията." Академично издателство "Проф. Марин Дринов", София
17. Стийн, Дж. 2010. Steen, G. "When is metaphor deliberate?" In N.-L. Johannesson, C. Alm-Argvius & D. C. Minugh (Eds.), *Selected Papers from the Stockholm 2008 Metaphor Festival Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis.*